

УДК 338

JEL classification: Q01, Q26

Василь БРИЧ

доктор економічних наук,
професор,
Західноукраїнський національний
університет, Україна

Наталія ГАЛИШ

кандидат економічних наук,
кафедра міжнародного туризму і готельно-
ресторанного бізнесу,
Західноукраїнський національний
університет, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-2367-9349>

© Василь Брич, Наталія Галиш, 2020

Отримано: 12.11.2020 р.

Прорецензовано: 01.12.2020 р.

Рекомендовано до друку: 16.12.2020 р.

Опубліковано: 16.12.2020 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

Василь Брич (Україна)
Наталія Галиш (Україна)

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ: ЕКОЛОГІЧНИЙ ТА СТАТИСТИЧНИЙ ВИМІР

АНОТАЦІЯ

Вступ. Туризм є важливою сферою соціально-економічної діяльності і вносить значний вклад в доходи державного бюджету багатьох країн.

Зростання значимості туризму та загострення проблем, пов'язаних з його розвитком, змушують говорити про необхідність змін та пошуку нових векторів розвитку. Це стало причиною численних спроб адаптації головних положень і принципів концепції сталого розвитку в контексті функціонування сфери туризму. Слід зазначити, що перша спроба визначення сталого туризму була зроблена ще у 1988 році Всесвітньою туристичною організацією. Сталий туризм розглядався як напрямок, що веде до управління всіма ресурсами таким чином, що економічні, соціальні й естетичні потреби можуть задовольнятися при одночасному збереженні культурної самобутності, основних екологічних процесів, біологічної різноманітності і систем підтримки життя.

Мета. Метою дослідження є впровадження аспектів сталого розвитку туризму як цілеспрямованого впливу на процеси формування і підтримки туристично-рекреаційного середовища в інтересах суспільства.

Метод (методологія). Методологічною основою дослідження стали міждисциплінарний та системний підходи до вивчення питань функціонування туристичної індустрії.

Результати. У даній статті розкриваються особливості розвитку туристичної галузі з позицій сталого розвитку.

Брич В., Галиш Н. Сталий розвиток туристичної індустрії: екологічний та статистичний вимір. *Економічний аналіз*. 2020. Том 30. № 4. С. 23-30.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2020.04.023>

Ключові слова: туристична індустрія; сталий розвиток; інвестиційна активність; конкурентоздатність туристичних підприємств.

UDC 338

Vasyl Brych (Ukraine)
Natalia Galysh (Ukraine)

JEL classification: Q01, Q26

Vasyl BRYCH

*Doctor of Economics,
Professor,
West Ukrainian National University, Ukraine*

Natalia HALYSH

*PhD in Economics,
Department of International Tourism and Hotel
and Restaurant Business,
West Ukrainian National University, Ukraine*
<https://orcid.org/0000-0002-2367-9349>

© Vasyl Brych, Natalia Galysh, 2020

Received: 12.11.2020

Revised: 01.12.2020

Accepted: 16.12.2020

Online publication date: 16.12.2020

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 license, which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE TOURISM INDUSTRY: ENVIRONMENTAL AND STATISTICAL DIMENSION

ABSTRACT

Introduction. Tourism is an important area of socio-economic activity and makes a significant contribution to the state budget revenues of many countries.

The growing importance of tourism and the exacerbation of problems associated with its development, make us talk about the need for change and the search for new vectors of development. This has led to numerous attempts to adapt the main provisions and principles of the concept of sustainable development in the context of the functioning of tourism. It should be noted that the first attempt to define sustainable tourism was made in 1988 by the World Tourism Organization. Sustainable tourism was seen as a direction that leads to the management of all resources in such a way that economic, social and aesthetic needs can be met while preserving cultural identity, basic environmental processes, biodiversity and life support systems.

Goal. The purpose of the study is to introduce aspects of sustainable development of tourism as a purposeful influence on the processes of formation and maintenance of the tourist and recreational environment in the interests of society.

Method (methodology). The methodological basis of the study were interdisciplinary and systematic approaches to the study of the functioning of the tourism industry.

Results. This article reveals the features of the tourism industry from the standpoint of sustainable development.

Brych, V., & Galysh, N. (2020). Sustainable development of the tourism industry: environmental and statistical dimension. *Economic analysis*, 30 (4), 23-30.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2020.04.023>

Keywords: tourism industry; sustainability; investment activity; competitiveness of tourist enterprises.

Із прийняттям «Порядку денного на XXI століття» було сформульовано концептуальну думку про те, що слід вважати сталим розвитком туризму. У цій дорожній карті стверджується: «Розвиток туризму має базуватись на критерії сталості. Це означає, що він є екологічно прийнятним на тривалий період часу, економічно життєздатний, а також етично та соціально справедливий, а також рівноправний щодо місцевих громад» [1].

Метою статті є дослідження рівня впровадження аспектів сталого розвитку туризму як цілеспрямованого впливу на процеси формування і підтримки туристично-рекреаційного середовища в інтересах суспільства

З кінця XX століття реалізація концепції сталого розвитку стала пріоритетним напрямом туристичної політики і для Європейського Союзу. Базуючись на положеннях Стратегії сталого та конкурентного європейського туризму, яка була затверджена Європейською Комісією у 2007 році, варто зазначити, що керівні органи Європейського співтовариства розглядають впровадження сталого розвитку туризму як цілеспрямований вплив на процеси формування і підтримки туристично-рекреаційного середовища в інтересах суспільства, регулювання обсягів і напрямів туристичних потоків, покращення туристичної інфраструктури, охорони рекреаційних ресурсів, організації відпочинку та оздоровлення населення, підготовки кваліфікованих кадрів для рекреаційно-туристичної діяльності.

Концепція сталого розвитку побудована на екологізації туристичної індустрії, що знайшло належне відображення в Стратегії сталого та конкурентного європейського туризму і реалізується за допомогою директив керівних органів і добровільних ініціатив, зокрема:

- директиви Європейської комісії з охорони вод;
- директиви про якість води;
- директиви щодо збереження природних середовищ існування фауни і флори тваринного і рослинного світу;
- директиви про Стратегічну екологічну експертизу тощо.

У доповнення до цих директив Європейської комісії та національних законодавств держави-члени ЄС підписали низку міжнародних угод природоохоронної спрямованості: Київський протокол, Угоду про збереження біологічного різноманіття та ін. У праці Лебедева І. В., показано значення оцінки результативності впровадження сталого туризму з теоретичної і практичної точок зору. Відтак результативність є комплексною категорією, яка виражає міру реалізації цілей соціальної та економічної діяльності та характеризується такими показниками:

- дієвість – ступінь досягнення поставлених цілей і завдань;
- ефективність – співвідношення результатів і витрат;
- економічність – ступінь використання необхідних ресурсів;
- якість – сукупність властивостей або характеристик продукції або послуг, які надають їм здатність задовольняти певні потреби;
- продуктивність – кількість продукції, виробленої за одиницю часу. Продуктивність відображає комплексну результативність використання ресурсів (праці, капіталу, технологій, інформації) [2, с. 173].

За даними Всесвітньої ради подорожей та туризму (WTTC), яка представляє міжнародну індустрію туризму, внесок туризму у світову економіку в 2019 р. склав 8,9 трлн дол. США або 10,3% світового ВВП. За оцінками Ради, на індустрію подорожей і туризму припадає 330 мільйонів робочих місць по всьому світу (1 з 10 робочих місць в світі) [3].

Туристична індустрія України розвивається темпами, нижчими за середньосвітові. За даними міжнародних експертних організацій у 2015 р. пряий внесок туристичного сектору економіки України у ВВП становив 29,0 млрд. дол. США або 1,4% від загального ВВП, а кількість зайнятих становила 214,5 тис. осіб або 1,2 % від загальної кількості зайнятих в економіці.

Проте вже у 2021 р. паралельно із розробкою методології сателітного рахунку туризму від Національної туристичної організації України ця цифра оцінюється у 11,6% [4]. Більше того, фахівцями прогнозується його щорічне зростання на 2,9% до 2026 р. [5].

У експертних колах панує думка, що нині національна система статистики туризму характеризується низкою внутрішніх протиріч, що надзвичайно ускладнює подальше використання даних з метою прийняття стратегічних рішень. Насамперед, це спричинило потребу у розробці туристичного барометру України, який покликаний концептуально розбудувати дорожню карту розвитку туристичної індустрії України.

Статистика та аналітика туризму є однією з фундаментальних умов розвитку сталого туризму, визначеного Державною стратегією розвитку туризму та курортів України до 2026 року і є одним з основних напрямків діяльності Національної туристичної організації України.

Об'єктивна та повна статистика необхідна для оцінки різних аспектів туризму, розробки маркетингових стратегій, забезпечення і вдосконалення державної політики, зміцнення міжвідомчих відносин, оцінки ефективності та

дієвості управлінських рішень і вимірювання показників туризму в масштабах національної економіки.

Національна туристична організація України (НТОУ) прагне розвивати статистичне вимірювання розвитку туризму для подальшого поглиблення знань про сектор, моніторинг, оцінки впливу, сприяння управлінню, орієнтованого на результати та висвітленню стратегічних питань для розбудови сталого туризму в Україні.

НТОУ працює над удосконаленням методологічних рамок для вимірювання туризму та розширення аналітичного потенціалу, розробляє практичні вказівки щодо їх реалізації в регіонах країни, домагається статистичного зміцнення в регіонах, а також збирає та поширює статистику туризму для всіх зацікавлених сторін. Серед головних завдань в цьому напрямку:

1. Розвиток національної системи туристичної статистики (НСТС) відповідно до міжнародних рекомендацій щодо статистики туризму (IRTS 2008).

2. Розробка методології, інструкцій та інструментів для впровадження НСТС на національному рівні та в регіонах.

3. Впровадження єдиних стандартів вимірювання для кращої міжрегіональної порівнянності статистики туризму.

4. Популяризація та практичне впровадження туристичного сателітного рахунку в регіональній та національній туристичній статистиці.

5. Підтримка міст та регіонів України щодо вимірювання показників та економічного аналізу динаміки розвитку національного туристичного сектора.

Очевидно, що запровадження статистичного барометру є актуальним питанням удосконалення й сталого розвитку туристичної сфери в Україні. Структурно туристичний барометр України є збір даних щодо туристичного попиту (потік відвідувачів, кількість розміщених у колективних засобах розміщування, відвідувачі музеїв, пасажиропотік), туристичної пропозиції (зайнятості в галузях туризму, інвестиційної активності, платіжного балансу в галузях, що відносяться до туризму). Це новаторство відрізняється також підходом, який демонструє дані щодо внеску туризму в сукупну пропозицію товарів і послуг в рамках національної / регіональної економіки, отримані на основі методики допоміжного (сателітного) рахунку туризму.

Принциповою відмінністю даного підходу є те, що в ньому застосована нова для української статистики туризму методика – значні масиви даних структурної статистики щодо кількості суб'єктів господарювання, зайнятості, обсягів реалізованих послуг, доданої вартості і витрат згруповані згідно викладеного у Міжнародних

рекомендаціях статистики туризму 2008 року принципу – за видами туристичних продуктів, що дозволяє зробити крок у напрямі розуміння місця туризму в економіці країни.

Приміром, на думку Заячківської Г. А., з точки зору диверсифікації потоків в'їзд близько 3/4 іноземних туристів з кількох країн є негативним явищем і підвищує чутливість туристичної галузі до впливу політичних та економічних факторів. До позитивних тенденцій слід зарахувати зростання міжнародних туристичних прибуттів з країн ЄС [6, С.243]. Проте ми вважаємо, що попри дуальність впливу даних чинників підхід, застосований у барометрі за допомогою більшого спектру показників, суттєво покращує якість аналізу.

Проблемою в розвитку туристичної діяльності є також те, що на неї здійснюють вплив не стільки міжнародні норми в туризмі, скільки фактори економічного, політичного, громадського, природного і технічного характеру, в числі яких: тероризм, процес забезпечення безпеки туристів, техногенні катастрофи; нерівномірний розподіл туристичних потоків; політична нестабільність в деяких регіонах світу; тривала світова рецесія; волатильність валютних курсів; пріоритет національних, а не міжнародних норм в туризмі і т. п. [7, с. 72].

Кризові явища та проблеми антикризового розвитку досліджували такі вчені як М. Портер, І. Адізес, М. Барна, О. Білоус, О. Гаврилюк А. Гальчинський, В. Кифяк, В. Охота, О. Плотніков, Ю. Присяжнюк, Г. Шевченко та інші.

Примітно, що туризм в кризових ситуаціях є досить уразливим видом економічної діяльності, швидко реагуючи на зміни, що відбуваються, в той час як період відновлення буває відносно нетривалим. При цьому попит на туристичні продукти і послуги скорочується, але повністю не згасає [8, с. 29].

Зниження світових туристичних потоків, в той же час, посилює конкуренцію в сфері туризму. Специфіка управління даним видом економічної діяльності полягає в тому, що для її розвитку зусиль приватного сектора недостатньо. Туризм передбачає формування відповідної інфраструктури, що вимагає величезних фінансових витрат, що неможливо без участі держави [6, с. 244].

Якщо повернутись до тенденцій 50-х-початку 60-х рр. минулого століття в світовому туризмі, то зауважимо, що темпи зростання туристських прибуттів, незважаючи на нестабільну економічну обстановку, залишалися досить високими. Це давало підставу висунути припущення, що туризм не схильний до криз. Однак під час подальшого економічної кризи в 1966-1967 рр. темпи зростання туристських прибуттів стали знижуватися.

Наступний спад в міжнародному туризмі спостерігався впродовж енергетичної кризи 1973-1974 рр. Черговий серйозний спад в туризмі припав на 1982-1983 рр. в результаті світової циклічно-економічної кризи (криза типу «довгих хвиль», тривалість якої 50-60 років). Важким для туризму виявився і 2009 рік, що було обумовлено знову економічними причинами, а також епідемією грипу А (H1N1) і політичними факторами в різних країнах (у тому числі в Таїланді і Греції).

За оцінкою Всесвітньої туристичної організації, кількість міжнародних туристських прибуттів збільшується швидкими темпами при економічному зростанні 4% в рік і вище. Якщо ж економічне зростання знижується до 2%, то спостерігається істотне скорочення подорожей. Погіршення політичної обстановки також здійснює суттєвий негативний вплив на розвиток туризму [9].

Остання фінансова криза спричинила важливі зміни у вітчизняній індустрії туризму, зокрема:

- попит на подорожі не зник, але трансформувався, змістившись на найдорожчі і найдешевші тури;
- змінилася споживча поведінка туристів (збільшилися покупки турів в останній момент), зменшилася глибина продажів;
- акцентувався поштовх для розвитку внутрішнього туризму.

Як відзначають експерти, починаючи з 2013 р. через політико-економічні трансформації в нашій країні виникло одразу кілька видів ризиків, які становили загрозу подальшому розвитку туризму (геополітичні, внутрішньополітичні, макроекономічні, фінансові). В результаті значно скоротився виїзний туристичний потік з країни, відбулася його часткова переорієнтація на внутрішній туризм [10, с. 46].

Як світовий, так і вітчизняний досвід показує, що спад в туризмі має обмежений характер, при цьому циклічність спричинює те, що рентабельність туристського бізнесу на певний період знижується.

Стійкість індустрії туризму в складних обставинах обумовлена еластичністю попиту на туристичні послуги, постійною потребою сучасного споживача в дозвіллі і подорожах. Так, при погіршенні економічної ситуації зростає попит на бюджетні туристичні поїздки. Якщо стикаємося з несприятливими політичними обставинами, то спостерігаємо переорієнтацію туристичних потоків в нові регіони і т. п. [6, с. 249].

Світова практика показує, що одним із важливих методів аналізу рівня конкурентоздатності туристичних підприємств можна вважати метод ABC-аналізу. Це метод який дозволяє класифікувати ресурси підприємства за ступенем їх важливості. Він побудований на основі оптимуму Парето, згідно з яким стверджується: надійний контроль 20%

ресурсів дозволяє на 80% контролювати продуктивний асортимент підприємства. Для того, щоб отримати результуючі дані ABC-аналізу необхідно побудувати матрицю клієнтів та туристичних продуктів у якій визначити ключові товари, які необхідно вилучити, а також основну масу пропозицій.

Серед інших найбільш релевантних методів аналізу конкурентної стійкості підприємства можна використати:

- XYZ-аналіз з метою групування об'єктів за коефіцієнтами варіації;
- VEN-аналіз з метою сегментації необхідності асортименту туристичних послуг;
- RFM-аналіз з метою сегментації клієнтів в аналізі збуту за лояльністю;
- БКГ-аналіз з метою класифікації стратегічних бізнес одиниць за їх часткою на ринку щодо основних конкурентів і темпів зростання [11, с. 41-43].

Усі ці маркетингові прийоми спрямовано на поглиблення аналізу діяльності підприємства у мінливому зовнішньому середовищі. Більше того, поєднання даних методів дозволяє виявити проблемні ділянки у побудові процесів на підприємстві та виявити резерви пошуку більш вдалих бізнес-рішень. Як стверджує Забуранна Л. В., «...результативність формування конкурентного стійкості на засадах маркетингу полягає у створенні спроможностей підприємства надійно зберігати власну конкурентноздатність тобто у досягненні реальної можливості за допомогою удосконалення ключових бізнес-процесів перевершувати своїх суперників у рівних конкурентних умовах» [11, с. 25]. Поняття конкурентностійкості розкриває не тільки можливість розвивати конкурентні здібності на продуктивному рівні, а й дозволяє комплексно використовувати всі внутрішні можливості підприємства: технологію, устаткування, кваліфікований персонал, фінансову стабільність, соціальну забезпеченість.

Нинішня криза у зв'язку із пандемією COVID-19 надає безпрецедентну можливість змінити відносини між сектором туризму та природою, і тим самим внести більш вагомий внесок у досягнення цілей в галузі сталого розвитку та Паризької угоди про зміну клімату. Більш активний розвиток сталого регіонального туризму приносить значні вигоди – від зниження уразливості залежних від туризму регіонів для економічних загроз до більш сталого використання ресурсів, створення «зелених» робочих місць і поліпшення транспортного зв'язку. Туризм повинен ставати стійким, ресурсозберігаючим і вуглецево-нейтральним сектором, і в цьому напрямку реалізується Програма розвитку сталого туризму

«Одна планета» [12].

Заходи з боротьби із зміною клімату та інвестиції у низьковуглецеву інфраструктуру і НДДКР здатні забезпечити масштабний економічний ріст і створити мільйони нових робочих місць: тільки на базі поновлюваних джерел енергії до 2050 року можуть бути створені 42 мільйони робочих місць. Моделі «зеленої» економіки для туристського сектора вказують на те, що найбільший потенціал в плані підвищення ефективності використання ресурсів закладено в контексті контролю викидів CO₂, де прогнозується поліпшення на 52% в порівнянні зі сценаріями звичайної виробничо-господарської діяльності, а за нею йдуть споживання енергії (44%), споживання води (18%) і чисте видалення відходів (17%) [13, с. 48].

Така трансформація відповідала б мінливому споживчому попиту. Згідно з прогнозами, протягом наступних двох десятиліть будуть активно розвиватися гірський, природний, культурно-історичний і пригодницький туризм. Шведська туристична асоціація повідомила, що інтерес до пішохідних прогулянок і гірського туризму збільшився на 300 відсотків. За оцінками, витрати на екотуризм в усьому світі будуть рости швидше середніх темпів зростання по галузі в цілому. Однак, якщо розвиток цього напрямку туризму не буде належним чином плануватися і регулюватися, то це може підсилити навантаження на вразливі аспекти навколишнього середовища і об'єкти спадщини.

Пакети заходів економічного відновлення, інвестиції та плани відновлення (особливо для малого і середнього бізнесу), в тому числі через багатосторонні банки розвитку і фінансові установи, можуть зробити позитивний вплив на розвиток туризму, забезпечуючи підтримку туристичної інфраструктури та її модернізацію в цілях забезпечення вуглецевої нейтральності і стійкості на довгострокову перспективу.

Пакети фінансової підтримки для відновлення після COVID-19 можна було б інвестувати в «зелену» економіку. Інвестиції в охоронювані території, наприклад, можуть сприяти створенню нових робочих місць та забезпечення місцевого населення засобами для існування. Такі заходи допоможуть мінімізувати майбутні економічні ризики, сприяючи вирішенню проблем, пов'язаних зі зміною клімату і втратою біологічного різноманіття; забезпечуючи надання природних екосистемних послуг, включаючи чисту воду, запилення сільськогосподарських культур, боротьбу зі шкідниками та ін., а також знижуючи ризик виникнення нових зоонозних захворювань, здатних перерости в пандемію. Можливості сектора туризму в плані переходу на «зелені»

інвестиції пов'язані також з поновлюваними джерелами енергії, «розумними» будинками і циклічною економікою.

Інноваційний підхід і лідерство в області стійких інвестицій і фінансів дозволяють сектору найкращим чином використовувати свої успіхи і зміцнювати стратегічне положення по відношенню до фінансових установ. Останні будуть більш схильні підтримувати трансформаційні заходи щодо підвищення ефективності використання ресурсів і «зелені» інвестиції в проекти розвитку туризму.

Надання урядами фінансової підтримки, а також фінансової допомоги для уникнення банкрутства підприємств готельного, круїзного та авіаційного бізнесу могло б забезпечити заборону нестійкої практики забруднення навколишнього середовища, не допустити відмови від минулих досягнень і стимулювати відновлення роботи цих секторів згідно з цілями Паризької угоди. В авіаційній галузі, зокрема, криза не повинна стати приводом для того, щоб відступити від поставлених цілей зниження вуглецю - підвищення паливної ефективності щорічно на 2% в період до 2050 року та забезпечення нейтрального з точки зору викидів вуглекислого газу росту починаючи з 2020 року і на наступний період. В якості умов у разі надання фінансової підтримки і допомоги з метою порятунку від банкрутства могли б обговорюватися, наприклад, здійснення інвестицій в екологічно чисте авіаційне паливо, встановлення для польотів науково обґрунтованих цільових показників щодо зменшення відходів, включаючи харчові відходи і одноразові вироби з пластмаси, а також скорочення кількості м'ясних продуктів на борту.

Приміром, у Франції пакет фінансової допомоги «Ер-Франс-КЛМ» на суму 10,8 млрд дол. США включав положення, згідно з яким «Ер-Франс» повинна припинити пільоти за короткими маршрутами, які збігаються з маршрутами поїздів. При поїздах на поїздах за такими короткими маршрутами викидається набагато менше парникових газів, ніж під час авіаперевезень. До 2050 року авіакомпанія також повинна буде вдвічі скоротити обсяг викидів на одного пасажира в порівнянні з 2005 роком [14, с. 9].

Поряд з активізацією використання цифрових технологій в туризмі необхідно відзначити ще один тренд, очікуваний в перший час після того, як пандемія піде на спад. Цілком ймовірно, що ми будемо спостерігати щось на зразок вірусобії у туристів, коли люди просто не будуть готові до масових подорожей, ретельно співвідносячи свої потреби і можливі ризики. Для України це може означати зростання популярності екологічного туризму. Екологічний туризм передбачає відвідування туристами щодо незайманих

антропогенним впливом територій, він спрямований на підвищення екологічної культури туристів і створення умов для отримання вигод від охорони навколишнього середовища місцевим співтовариством. За оцінкою Всесвітньої туристської організації, частка екотурів в світовому туризмі сьогодні становить близько 10 %. В основі екологічного туризму лежать наступні принципи:

- стале використання природних ресурсів;
- збереження природного, соціального і культурного розмаїття;
- планування, комплексний підхід, інтеграція екотуризму до планів регіонального розвитку;
- підтримка місцевої економіки; участь місцевого населення в розвитку туризму;
- підвищення рівня екологічної освіти відвідувачів;
- скорочення надмірного споживання і витрат.

Об'єктами екологічного туризму можуть бути не тільки природні ландшафти, а й культурні пам'ятки. Можна виділити три основні види екологічного туризму: науковий, пізнавальний і рекреаційний, в

залежності від того, яку мету переслідують туристи. На відміну від інших видів туризму екологічний туризм передбачає мінімальний обсяг інфраструктури, що з економічної точки зору може бути досить вигідним [15, с. 46].

Всесвітня туристська організація виділяє екологічний туризм в число пріоритетних напрямків розвитку туризму в Україні, що обумовлено особливими природними умовами нашої країни. У числі видів туризму, яким потрібні спеціальні заходи державної підтримки, що забезпечують зняття обмежень в їх розвитку, в Стратегії розвитку туризму в Україні до 2035 р. також виділено екологічний туризм поряд з дитячим, культурно-пізнавальним, гірськолижним, круїзним і діловим видами. В даний час передбачається розробка окремої концепції розвитку екологічного туризму в Україні. У даній концепції модель екологічного туризму повинна бути представлена як комплексний напрям, що забезпечує взаємозв'язок туризму, культури та екології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Agenda-21 for the Travel and Tourism Industry. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284403714>.
2. Лебедев, І. В. Сталій розвиток туризму : досвід Європейського Союзу і завдання для України. *Вісник соціально-економічних досліджень* : зб. наук. праць; за ред. : М. І. Зверякова (голов. ред.) та ін. Одеса : Одеський національний економічний університет. 2018. №3 (67). С. 162–173.
3. Офіційний сайт Всесвітньої ради з туризму і подорожей. URL: <https://wtcc.org/Research/Insights>.
4. Сателітний рахунок туризму в Україні. Інформаційний реліз від 27.01.2021 р. URL: http://www.ntoukraine.org/assets/files/NTOU_Statistics_NSTS.pdf.
5. Туристичний барометр України : інфографіка. URL: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/ntou-barometer-poster-2020.pdf>
6. Заячківська Г. Моніторинг євроінтеграції України у сфері туризму. *Журнал європейської економіки*. Том 16. Номер 2 (61). Квітень-червень 2017 р. С. 241-255.
7. Охота В. І., Брич В. Я. Показники якості послуг продуктів туристичної індустрії методом методичний та емпіричний аспект. *Економіка та держава*. 2020. №4. С. 68-84.
8. Збарський В. К., Грибова Д. В. Сучасні напрями розвитку індустрії туризму в Україні. *Економіка та держава*. 2020. №5. С. 28-31.
9. Концептуальна записка: COVID-19 и перестройка сектора туризма. URL: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/policy_brief_covid-19_and_transforming_tourism_russian.pdf.
10. Смовженко Т. С., Графська О. І. Оцінювання потенціалу розвитку туристичної рекреаційної сфери економіці регіонів України. *Регіональна економіка*. 2020. № 2. С. 44-56.
11. Забуранна Л. В., Кулік А. В. Конкурентостійкість підприємств сільського зеленого туризму: теорія, механізм формування та управління. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 292 с.
12. Sustainable Growth: Tourism Statistics. URL: <https://wtcc.org/Initiatives/Sustainable-Growth>.
13. Шкарлет С. М. та ін. Теоретичні та прикладні аспекти сталого розвитку: функціональний, галузевий і регіональний вектори : монографія. Київ: Кондор-Видавництво. 2015. 316 с.
14. Кацемір Я. В. Соціально-економічні чинники розвитку внутрішнього туризму в Україні. *Збірник праць Причорноморських економічних студій*. Випуск 52-2. 2020, С. 7-11.
15. Anhelko I. V., Oryshchyn I. S., Popadynets N. M., Zhuravel Y. V., Nezveshchuk-Kohut T. S. Theoretical and methodological principles of tourist attractiveness of territories. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*. 2020. Випуск 3(143), Р. 43-47.
16. Організація туризму: підручник / За заг. ред. д.е.н., проф. В. Я. Брича. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 448 с.
17. Туропереїтинг: підручник / За заг. ред. д.е.н., проф. В. Я. Брича. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 440 с. К.: Кондор-Видавництво, 2014. 276 с.

REFERENCES

1. Agenda-21 for the Travel and Tourism Industry. Retrieved from: <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284403714>.
2. Lebedev, I. V. (2018). Sustainable development of tourism: the experience of the European Union and the task for Ukraine. *Bulletin of socio-economic research*, 3 (67), 162–173. [in Ukrainian].
3. Official site of the World Tourism and Travel Council. Retrieved from: <https://wttc.org/Research/Insights>. [in Ukrainian].
4. Satellite account of tourism in Ukraine. Information release from 27.01.2021. Retrieved from: http://www.ntoukraine.org/assets/files/NTOU_Statistics_NSTS.pdf. [in Ukrainian].
5. Туристичний барометр України: інфографія. Retrieved from: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/ntou-barometer-poster-2020.pdf>. [in Ukrainian].
6. Zayachkovska G. (2017). Monitoring of European integration of Ukraine in the field of tourism. *Journal of European Economy*, 16 (2), 241-255. [in Ukrainian].
7. Ohta, V. I., & Brych, V. Y. (2020). Quality indicators of services of products of the tourist industry of a method methodical and empirical aspect. *Economy and state*, 4, 68-84. [in Ukrainian].
8. Zbarsky, V. K., & Gribova, D. V. (2020). Modern directions of tourism industry development in Ukraine. *Economy and State*, 5, 28-31. [in Ukrainian].
9. Concept note: COVID-19 and the restructuring of the tourism sector. Retrieved from: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/policy_brief_covid-19_and_transforming_tourism_russian.pdf. [in Ukrainian].
10. Smovzhenko, T. S., & Grafskaya, O. I. (2020). Estimation of potential of development of tourist recreational sphere of economy of regions of Ukraine. *Regionalna ekonomika*, 2, 44-56. [in Ukrainian].
11. Zaburanna, L. V., & Kulik, A. V. (2018). *Competitiveness of rural green tourism enterprises: theory, mechanism of formation and management*. Kyiv.: Center for Educational Literature. [in Ukrainian].
12. Sustainable Growth: Tourism Statistics. Retrieved from: <https://wttc.org/Initiatives/Sustainable-Growth>. [in Ukrainian].
13. Scarlett, S. M. (2015). *Theoretical and applied aspects of sustainable development: functional, sectoral and regional vectors*. Kyiv: Condor Publishing House. [in Ukrainian].
14. Katsemir, Y. V. (2020). Socio-economic factors of domestic tourism development in Ukraine. *Proceedings of the Black Sea Economic Studies*, 52-2,7-11. [in Ukrainian].
15. Anhelko, I. V., & Oryshchyn, I. S., Popadynets, N. M., Zhuravel, Y. V., & Nezheshchuk-Kohut, T. S. (2020). Theoretical and methodological principles of tourist attractiveness of territories. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, 3 (143), 43-47.
16. Brych, V. Ya. (2017). Organization of tourism. Ternopil: TNEU. [in Ukrainian].
17. Brych, V. Ya. (2017). *Touring*. Ternopil: TNEU, Kyiv: Condor Publishing House. [in Ukrainian].